

gali su joj pomoćnici. Prevrćući za kišnih *dana*, | *kad nije mogla nikuda iz kuće*, | po očevoj skromnoj knjižnici, više od radoznalosti nego od zanimanja, Buga je slučajno otkrila Kačićev »Razgovor ugodni«, crveno ukoričenu, do-sadnu, staru knjigu.

I u primjerima pravih atributnih i apozitivnih atributnih rečenica s veznikom *kad* zavisne rečenice daju vremensko određenje imenskog pojma koji može, ali ne mora biti oznaka vremena ili nosilac oznake vremena. Pokušajmo zamijeniti veznik *kad* odnosnom zamjenicom: To su oni svakoj ženi dragi *časovi* | *u kojima* jedna bez druge ne može obastati, | *u kojima* se sklapaju doživotna prijateljstva. Prave atributne podnose tu zamjenu uvijek bez bitnije promjene u značenju (samo što se gubi vremensko određenje). Apozitivne, međutim, u pojedinim slučajevima tu zamjenu uopće ne dopuštaju: ... jedino *nedjeljom* ili *blagdanima*, ili *ljeti*, | *kad* bi još za *dana* zatvorili dućan, pomagali su joj pomoćnici. To su takvi primjeri gdje apozitivna rečenica tumači imenicu, ali bi se mogla shvatiti i kao samostalni dodatak predikatu (*pomagali su*).

Kad ne dolazi u obzir ovakvo dvostruko tumačenje, zamjena je moguća, ali joj je posljedica izvješna, makar i neznatna promjena značenja, kao i kod pravih atributnih.

*

Sistematizacija u ovom radu dana je na osnovi izbora iz niza sličnih rečenica od kojih se za svaku tvrdnju uzimao jedan do dva primjera. Tematika sigurno nije time potpuno iscrpna. Mislim da bismo mogli pronaći još i drugih mogućnosti vezivanja rečenice uz imenicu (ovdje je bilo isključeno promatranje rečenica koje se nadovezuju na neku drugu imensku riječ), ali moje prvo proučavanje dalo je samo rezultate koje sam spomenula.

U vrijeme kada se sve više okrećemo sintaksi, području kod nas dosta zanemarenom, željela sam osvjetliti problem odnosa zavisne rečenice prema imenici i naglasiti da je atributivno imenovanje takve rečenice primarno u određenju vrste rečenice, a da nas imenovanje isključivo prema sadržaju zavisne rečenice može dovesti do pojednostavljenih tumačenja i nepreciznih zaključaka.

O REČENICAMA S DVA VEZNIKA

Stjepan Sekereš

U književnom i razgovornom jeziku nalaze se katkad rečenice koje počinju s dva veznika. Budući da se u našim gramatikama ništa ne govori o takvim rečenicama, potrebno je objasniti tu sintaktičku pojavu u našem jeziku. Takve se rečenice najčešće javljaju na onim mjestima u mnogostruko složenim reče-

nicama gdje počinje drugi rečenični skup koji je u slabijoj vezi s prvim skupom, ali pisac ili govornik nije htio posve prekinuti započetu misao smatrajući da je ona potrebna za bolje razumijevanje misli izražene u drugom skupu. Rečenice s dva veznika najčešće dolaze u većim rečeničnim sklopovima (koji se sastoje od 4 do 7 rečenica).

Primjere za rečenice s dva veznika uzimao sam iz ovih književnih djela: *Narodne pripovijetke* (MH-Zora, Zagreb, 1963), A. Kovačić: *U registraturi* (Zora, Zagreb, 1950), K. Š. Đalski: *Pripovijetke* (Zora, Zagreb, 1952), B. Štanković: *Nečista krv* (Zagreb, 1917), L. Lazarević: *Izabrane pripovijetke* (Zagreb, 1919), M. Krleža: *Hrvatski bog Mars* (Zagreb, 1946), S. Kolar: *Mi smo za pravicu* (Zagreb, 1942), V. Kaleb: *Pripovijetke* (Zagreb, 1951), I. Andrić: *Znakovi* (Zagreb, 1963), D. Ćosić: *Daleko je sunce* (Beograd, 1953).

U navedenim sam djelima zabilježio oko 60 rečenica koje počinju s dva veznika. Od tih veznika prvi je najčešće sastavni ili suprotni, a drugi vremenski ili uzročni. Mnogo rjeđe je prvi veznik uzročni ili odnosni, a drugi izrični, namjerni, pogodbeni ili dopusni.

Sastavno-vremenske rečenice

U navedenim sam djelima zabilježio najviše primjera za rečenice koje počinju sastavnim i vremenskim veznikom (22). Od sastavnih veznika najčešće dolaze *i*, *pa*, *te*, a od vremenskih: *kad*, *pošto*, *čim* i prilog prošli (priloški skup). Rečenice koje počinju sastavnim i vremenskim veznikom imaju u složenoj rečenici dvostruku funkciju: one su sastavne u odnosu na rečenice na koje se nastavljaju, a vremenske u odnosu na rečenice koje dolaze iza njih. Prema tome u takvim mnogostruko složenim rečenicama postoje dvije glavne rečenice (jedna ispred rečenice s dva veznika i druga iza nje). Ta činjenica nam dokazuje da u takvim rečenicama postoje zapravo dva samostalna rečenična skupa koji su između sebe u dosta slaboj vezi. Od sastavnih veznika se najčešće javlja *pa*, a od vremenskih *kad*. Primjeri:

Popravi kravatu, zakopča sva puceta na kaputu, nakašlja se i kad htjede da otvori usta, osjeti u glavi strašnu prazninu (S. Kolar). – *Prije toga drage je volje čistio cipele potčasnicima i kad su ga slali u kantinu, on je trčao tamo i natrag* (M. Krleža). – *Pride prozoru da radi preglednosti događaja vidi kako se svirač danas postavio pa kad je uzela predodžbu, osvjedočila se da je položaj običan, vrati se poslu oko ognjišta* (V. Kaleb). – *Mica ne priznaje nikakvog Vježbovnika pa kad njoj udare njene muhe, onda se ona baš nasred satnije razigra...* (M. Krleža). – *Bojao sam se da majka ne opazi na meni kakvu promenu pa čim sam je opazio da dolazi u moju sobu, ja sam odmah trpao moju cigaru u usta i tražio žigice* (L. Lazarević). – *Starica se vrati i*

položi veliki omot sa mnogo pečata na stol te zavirivši kroz naočale u obraz svakom od nas stranih, tiho, da se ni čula nije, pritisne za sobom vrata (A. Kovačić).

Sastavno-uzročne rečenice

U navedenim sam djelima zabilježio pet rečenica koje počinju sastavnim i uzročnim veznikom. Prvi veznik je uvijek *pa*, a drugi *kako* (rjeđe prilog sadašnji). Prema tome rečenice s tim veznicima imaju dvostruku službu: one su sastavne u odnosu na rečenice ispred njih, a uzročne u odnosu na glavnu rečenicu iza njih. Primjeri:

Učitelj Car se velikim koracima uzšetao po maloj kancelariji pa kako je sam mjerio gotovo dva metra, prošao ju je lako u nepuna tri koraka (S. Kolar). – Taj ju vidio i zaljubio se pa kako je čestit čovjek, odmah je pomislio na ženidbu (K. Š. Đalski). – Bio je u nekakvoj kuhinji na Potoku sa bludnicama pa kako propisanih isprava imao nije, patrola ga je uapsila . . . (M. Krleža).

Suprotno-vremenske rečenice

U navedenim sam djelima zabilježio 16 rečenica koje počinju suprotnim i vremenskim veznikom. Te su rečenice suprotne u odnosu na glavnu rečenicu ispred njih, a vremenske u odnosu na glavnu rečenicu iza njih. Od suprotnih veznika najčešće dolaze u tim rečenicama: *a, ali, nego*, a od vremenskih *kad(a)*. Primjeri:

Loborec je osjetio kako ga nešto toplo poškopilo po licu, a kada je povukao prstom da vidi što je to, bio je prst krvav kao da je zgnječio stjenicu (M. Krleža). – Sutradan išla baka opet radit, a kad se vraćala kući, svrati u šumu rad jagoda, al eto ti kurje (Narodne pripovijetke). – Bolovi nastupaju sve na mahove i sve češće, ali kad popuste, ona je pri sebi (L. Lazarević). – Sad se gazda na drvetu obraduje jer vidi da je spašen, ali kad malo dalje, sav klonu ždrijebac (Narodne pripovijetke).

U spomenutim sam književnim djelima zabilježio pored navedenih rečenica još nekoliko vrsta rečenica s dva veznika, ali sam takvih vrsta našao samo po 1–2 primjera, stoga neću o svakoj od tih vrsta posebno govoriti. U tih je rečenica prvi veznik najčešće sastavni ili suprotni (rjeđe uzročni ili odnosna zamjenica), a drugi veznik može biti: pogodbeni, dopusni, vremenski, namjerni, uzročni, izrični i odnosna zamjenica. Takve rečenice imaju također dvostruku službu u mnogostruko složenoj rečenici: one su sastavne, suprotne (uzročne, odnosne) u odnosu na rečenicu ispred njih, a pogodbene, dopusne, vremenske, namjerne, uzročne, izrične i odnosne u odnosu na glavnu rečenicu iza njih. U navedenim rečenicama se javljaju ovi veznici (zamjenice): sastavno-pogodbene: *te da*; sastavno-namjerne: *i da, pa da*; sastavno-dopusne: *i makar*; sastavno-odnosne: *te što*; suprotno-pogodbene: *a ako*; suprotno-uzročne: *a*